

**O'ZBEK VA RUS TILLARIDA NIKOH VA QON-QARINDOSHLIK
TERMINLARINING KONTRASTIV TADQIQI**

Rasulova Istoda Abdulatifovna

(PhD), Samarqand davlat universiteti

O'zbek tilshunosligi kafedrasida dotsenti

Orcid 0009-0002-3553-8479

e-mail: istoda.87@gmail.com

+998933534559

Annotatsiya: maqola o'zbek va rus tillaridagi qarindoshlik terminlari tizimining qiyosiy-tipologik tahliliga bag'ishlangan. Kontrastiv leksikologiya va leksikografiya doirasida muallif nikohdan keyin vujudga kelgan qarindoshlik munosabatlarini belgilashda semantik muvofiqlik va tafovutlarni tadqiq etadi. Tadqiqot sof lingvistik tahlil doirasidan chiqib, madaniyatshunoslik, tarix va kognitiv tilshunoslik jihatlariga to'xtalib o'tadi. O'zbek tili qarindoshlik terminlari polisemiyasiga alohida e'tibor qaratilib, rus tilining yanada differensial tizimi bilan qiyoslanadi. Shuningdek, maqolada qarindoshlik terminlarining leksik-semantik sohalarini o'rganishda komponent tahlil va ekvonimiyaning o'rni haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: kontrastiv tilshunoslik, leksikologiya, leksikografiya, qarindoshlik terminlari, o'zbek tili, rus tili, polisemiya, komponent tahlil, ekvonimiya, kontrastiv tilshunoslik, kognitiv tilshunoslik, madaniyatshunoslik, oilaviy munosabatlar.

Til – muloqot va dunyoni anglash vositasi bo'lib, insonning fikrlarini shakllantirish, ifodalash va boshqalarga yetkazish imkonini beradi. Kommunikatsiyani insonlar o'rtasidagi o'ziga xos munosabat shakli sifatida o'rganish bilan filologlar, faylasuflar, madaniyatshunoslar, sotsiologlar, pedagoglar va siyosatshunoslar shug'ullanadilar.

Mazkur maqolada zamonaviy tilshunoslikning dolzarb masalalaridan biri bo'lgan kontrastiv leksikologiya, leksikografiya va grammatika bilan bog'liq qator masalalar yoritiladi. Tadqiqot tilshunoslik doirasidan chiqib, falsafa, madaniyatshunoslik, tarix va geneologiya kabi fanlarni ham qamrab oladi. Shuningdek, ish lingvomadaniyatshunoslik va lingvodidaktika bilan uzviy fanlararo aloqalarni namoyon etadi.

Tadqiqotda o'zbek tili (turkiy tillar oilasi) va rus tili (slavyan tillar oilasi)ning leksik tizimlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Qiyosiy-tipologik yondashuv o'xshash hodisalarni umumlashtirish orqali tillardagi umumiy qonuniyatlarni aniqlash imkonini berdi. Tilshunoslikda bunday qiyosiy tahlilni ifodalash uchun turli terminlar qo'llanadi. XX asr o'rtalarida tillarning o'xshash va farqli jihatlarini aniqlash maqsadida ularni qiyosiy o'rganishga yo'naltirilgan alohida yo'nalish shakllandi. Shu asosda 1960–1980-yillarda kontrastiv tilshunoslik rivojlanib, asosan chet tillarini o'qitish amaliyoti ehtiyojlariga xizmat qildi. Bu sohaning taraqqiyotiga V.D. Arakin, L.S. Barxudarov, Yu.N. Karaulov,

V.M. Mokiyeenko, R.A. Budagov, V.G. Gak, R.S. Ginzburg, V.N. Yartseva va boshqa olimlar munosib hissa qo'shganlar.

Mazkur tadqiqotlar kontrastiv tilshunoslikning obyekti va maqsadini belgilab berdi. Uning obyekti sifatida ona tilidagi alohida til hodisalari va birliklarini o'rganilayotgan til ekvivalentlari bilan qiyoslash belgilangan bo'lsa, maqsadi tarjima muqobillarini taqqoslash orqali ularning o'xshash va farqli tomonlarini aniqlashdan iborat deb qaraladi. Kontrastiv tilshunoslikning predmeti masalasida turli qarashlar mavjud. Ayrim tadqiqotchilar kontrastiv tilshunoslik va qiyosiy tilshunoslikni farqlash zarur deb hisoblasalar, V.N. Yartseva ushbu terminlarni sinonim sifatida talqin qiladi. [9.11]

Mazkur tadqiqotda o'zbek va rus tillaridagi ayrim leksik birliklar, xususan, qarindoshlik terminlarini qiyoslash bilan cheklanilganligi sababli kontrastiv va qiyosiy tilshunoslikni farqlash maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz. Shu bois tadqiqotda "kontrastiv tilshunoslik" termini qo'llanadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi mazkur tillardagi nikoh orqali yuzaga keladigan qarindoshlik terminlari korpusini tavsiflash hamda semantik jihatdan ekvivalent va ekvivalentsiz birliklarni aniqlashdan iborat.

Tadqiqot jarayonida bir qator murakkabliklarga duch kelinadi. Birinchidan, qarindoshlik aloqalarining murakkab tizimini genealogiya mutaxassisi bo'lmagan holda tahlil qilish zarurati mavjud. Ikkinchidan, qarindoshlik munosabatlarini ifodalovchi ayrim terminlar eskirib, iste'moldan chiqib ketgan. Buning sabablari sifatida, masalan, urug'-aymoq ichidagi aloqalarning patriarxal oilalarga nisbatan zaiflashgani hamda ayrim terminlarning ma'nosi noaniq va mavhumlashib borayotganini ko'rsatish mumkin.

Qarindoshlik terminlari «Qarindoshlik haqidagi fan asoslari» nomli o'quv qo'llanmada batafsil yoritilgan. Unga ko'ra, qarindoshlik qon-qarindoshlik va quda-andachilik (nikoh orqali qarindoshlik) turlariga bo'linadi. Keng ma'noda qarindoshlik deganda umumiy kelib chiqish, nikoh va farzandlar tug'ilishi asosida shakllangan insonlar o'rtasidagi bog'liqlik tushuniladi. Qon-qarindoshlik bir ajdoddan kelib chiqqan oila a'zolari o'rtasidagi munosabatni ifodalaydi. Nikoh orqali qarindoshlik esa er-xotindan birining ikkinchisining qarindoshlari bilan, shuningdek, har ikki tomon qarindoshlari o'rtasida vujudga keladigan munosabatlarni qamrab oladi.

Rus tilining qarindoshlik terminologiyasi tizimida nikoh natijasida yuzaga keladigan qarindoshlik munosabatlarini ifodalovchi 16 ta termin qayd etilgan [1.8], Ayrim tadqiqotchilar **“er”** va **“xotin”** terminlarini nikoh orqali qarindoshlik terminlari tarkibidan chiqarib tashlab, ularning sonini 14 ta deb ko'rsatadilar. Biroq biz ushbu ikki terminni nikoh orqali qarindoshlik tizimining asosiy va markaziy birliklari deb hisoblaymiz hamda ularni to'liq ro'yxat tarkibiga kiritamiz. Shunday qilib, rus tilidagi nikoh orqali qarindoshlik terminlari quyidagilarni o'z ichiga oladi: **муж, жена, свекор, свекровь, тесть, теща, зять, сноха, невестка, деверь, золовка, шурин, свояченица, свояк, сват, сватья.**

Rus tilshunosligida nikoh orqali qarindoshlik ikki turga ajratiladi: **ikki urug'li qarindoshlik** (muayyan shaxsning qarindoshlari va uning turmush o'rtog'ining

qarindoshlari o'rtasidagi munosabatlar) hamda **uch urug'li qarindoshlik** (shaxsning qarindoshlari, uning turmush o'rtog'i qarindoshlari va aka-ukasining turmush o'rtog'i qarindoshlari o'rtasidagi munosabatlar).

O'zbek tilidagi nikoh orqali qarindoshlik terminlarini ko'rib chiqishdan avval ushbu terminlar bilan ifodalanadigan shaxsning jinsini ko'rsatish muhim ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlash lozim. O'zbek tilida grammatik jins tushunchasi biologik jins bilan bog'liq holda anglashiladi. Rus tilida esa jins so'zning grammatik tasnifiy kategoriyasi bo'lib, asosan morfologik ko'rsatkichlar, xususan, so'z oxirlari orqali ifodalanadi. Rus tilida grammatik jins faqat birlik shakliga ega bo'lmagan otlarda ifodalanmaydi. Demak, slavyan tillarida ot va grammatik jins o'rtasida muntazam bog'liqlik mavjud bo'lsa, turkiy tillarda bunday grammatik kategoriya mavjud emas va jins semantik yo'l bilan aniqlanadi. Bu holat qarindoshlik terminologiyasida ham yaqqol namoyon bo'ladi.

Turkiy tillar guruhiga mansub bo'lgan o'zbek tili nikoh orqali qarindoshlik terminlari tizimida hind-yevropa tillari oilasining slavyan guruhiga mansub rus tilidan sezilarli darajada farq qiladi. O'zbek tilidagi nikoh orqali qarindoshlik terminlari korpusi **26 ta nomlanishni** o'z ichiga oladi. Bu esa rus tilidagi mos terminlar soniga nisbatan ancha ko'p bo'lib, ikki tilni qiyosiy tahlil qilish jarayonining murakkabligini ko'rsatadi [6, 4-b.].

Rus tilidan farqli ravishda, unda nikoh orqali qarindoshlikning har bir termini muayyan qarindoshlik munosabati va shaxsning jinsini aniq ifodalasa, o'zbek tilida umumlashtirish hamda ko'p ma'noli terminlardan foydalanish tendensiyasi kuzatiladi. Bu holat bir terminning rus tilida alohida leksik birliklar bilan ifodalanadigan bir necha qarindoshlik munosabatlarini qamrab olishi orqali namoyon bo'ladi.

Masalan, o'zbek tilidagi **boja** termini ikki yoki undan ortiq opa-singillarning erlarini bildiradi. Rus tilida esa bunday munosabatni ifodalash uchun qarindoshlik aloqasining har bir ishtirokchisiga nisbatan alohida izoh beruvchi bir necha so'zlardan foydalanishga to'g'ri keladi. Xuddi shunday holat **yanga** terminida ham kuzatiladi. Ushbu termin ikki yoki undan ortiq aka-uka yoki uka-singillarning xotinlarini ifodalaydi. Rus tilida esa mazkur qarindoshlik munosabatlarining har biri uchun alohida termin qo'llanadi.

Biroq o'zbek qarindoshlik terminologiyasidagi polisemiya hodisasining eng yorqin namunasi **quda** terminidir. Mazkur termin bir vaqtning o'zida to'rtta qarindoshlik munosabatini – **qaynота, qaynота (kuyovning otasi), qaynona va kelinning onasi** ma'nolarini qamrab oladi. Bu jihat rus tilidan tubdan farq qiladi, chunki rus tilida ushbu munosabatlarning har biri alohida termin orqali ifodalanadi va bunda nafaqat qarindoshlik turi, balki shaxsning jinsi ham hisobga olinadi. O'zbek tilida esa **quda** termini nikoh ittifoqi asosida yuzaga kelgan qarindoshlik aloqalarini umumlashtirib, gender tafovutlarini ikkinchi planga suradi.

Shunday qilib, o'zbek va rus tillaridagi nikoh orqali qarindoshlik terminlari korpusini qiyoslash qarindoshlik munosabatlarini konseptuallashtirish va tasniflashda muhim farqlar mavjudligini ko'rsatadi. O'zbek tilida qarindoshlik aloqalarini umumlashtirish va bir termin ostida birlashtirish tendensiyasi ustun bo'lib, bunda jinsiy farqlar har doim ham

alohida ifodalanmaydi. Rus tilida esa qarindoshlik munosabatlari yanada batafsil differensiyalangan bo'lib, har bir aloqa turi shaxsning jinsini hisobga olgan holda maxsus termin bilan ifodalanadi. Bu ikki tilda oilaviy va qarindoshlik munosabatlarini kodlash hamda tasavvur etishning turlicha usullari mavjudligini, shuningdek, oila va qarindoshlik haqidagi madaniy qarashlarning o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiradi.

L.A. Ismoilovning «**Turkiy tillarda qavm-qarindoshlik terminlari (o'zbek, uyg'ur, qozoq, qirg'iz, qoraqalpoq, turkman tillari materiallari asosida)**» nomli lug'atida qarindoshlik terminlari quyidagi turlarga ajratiladi [2, 11].

Zamonaviy o'zbek va uyg'ur tillaridagi qarindoshlik terminlari kelib chiqishi va ma'nosiga ko'ra asosan uchta yirik guruhga bo'linadi:

I. Qon-qarindoshlik terminlari.

II. Nikoh natijasida yuzaga kelgan qarindoshlik terminlari.

III. Yaqinlik (yaqin tutinganlik) terminlari.

Ushbu tasnifga ko'ra, birinchi guruhga o'zbek va uyg'ur tillarida, shuningdek, boshqa turkiy tillarda ham uchraydigan **ona, ota, aka, tog'a, xola, buva (bobo), buvi, amma, nabira** va shu kabi qon-qarindoshlik munosabatlarini ifodalovchi terminlar kiradi.

Ikkinchi guruhni nikoh orqali yuzaga keladigan qarindoshlik terminlari tashkil etadi. Bular qatoriga **er, xotin, kuyov, kelin, pochcha, boja, ovsin, qayin ona, qayin ota, quda, quda xola, quda buva, o'gay ota, o'gay ona, o'gay bola** kabi birliklar mansubdir.

Uchinchi guruh – **yaqinlik terminlari** asosan o'zbek va uyg'ur tillariga xos bo'lib, mazmunan avvalgi ikki guruh terminlaridan farqlanadi. Ushbu guruhga «**tutingan**» komponenti yordamida hosil qilingan terminlar kiradi. Jumladan, **tutingan ota, tutingan ona, tutingan o'g'il** va shu kabi birliklar qarindoshlikning biologik yoki nikoh asosidagi emas, balki ijtimoiy va ma'naviy yaqinlikka asoslangan turini ifodalaydi.

L.A. Ismoilov turkiy tillardagi qarindoshlik terminlarini faqat qon-qarindoshlik yoki nikoh asosidagi munosabatlar doirasida emas, balki ijtimoiy yaqinlik natijasida shakllangan aloqalarni ham qamrab oluvchi keng tizim sifatida talqin qiladi. Bu esa turkiy xalqlarning oilaviy va ijtimoiy munosabatlarni nomlashdagi o'ziga xos lingvomadaniy xususiyatlarini aks ettiradi.

L.A. Pokrovskayaning tadqiqoti [5] turkiy tillardagi qarindoshlik terminologiyasining tarixiy taraqqiyotini yoritishga bag'ishlangan bo'lsa-da, unda o'zbek tiliga nisbatan yetarli darajada e'tibor qaratilmagan. Mazkur tadqiqot esa bundan farqli ravishda o'zbek tilidagi nikoh orqali yuzaga keladigan qarindoshlik terminlarining zamonaviy holatini o'rganishga yo'naltirilgan bo'lib, X.X. Egamnazarovanning tadqiqotlarini [8, 13–18-b.] muayyan darajada to'ldiradi va rivojlantiradi.

O'zbek va ingliz tillaridagi qarindoshlik terminlarini qiyosiy o'rganish qarindoshlik terminologiyasi tizimlarining faol evolyutsion rivojlanishini namoyon etadi. Xususan, ingliz tilida **konversiya** (morfologik shakl o'zgarmagan holda so'z turkumining almashishi) hodisasi keng tarqalgan bo'lsa, o'zbek tilida bunday hodisa deyarli uchramaydi. Qarindoshlik terminlarining semantik mikrostrukturasi, jumladan,

sinonimiya, antonimiya va konversiya munosabatlarini o'rganish natijasida **ekvonimlar** (ma'nolari qisman mos keluvchi birliklar) leksik tizimning muhim tarkibiy unsurlaridan biri ekanligi aniqlanadi.

Shunday qilib, qarindoshlik terminlarini kontrastiv tahlil qilish turli tillarda qarindoshlik munosabatlarining nafaqat nominativ jihatdan, balki semantik va lingvomadaniy jihatdan ham o'ziga xos tarzda konseptuallashtirilishini ko'rsatadi. Bu esa qarindoshlik terminologiyasini o'rganishda tarixiy, madaniy va kognitiv omillarni birgalikda hisobga olish zarurligini tasdiqlaydi.

Ekvonimiya (bir umumiy giperonimga bo'ysunuvchi, bir xil umumlashtirish darajasidagi birliklar o'rtasidagi semantik munosabat) leksik tizimni anglashda muhim ahamiyatga ega bo'lishiga qaramay, ushbu hodisaga bag'ishlangan maxsus tadqiqotlar son jihatidan unchalik ko'p emas. M.V. Nikitin ekvonimlarni bir xil umumlashtirish darajasiga mansub giponimlar sifatida tavsiflaydi. Masalan, **ota** va **ona** birliklari **ota-ona** (родитель) giperonimga bo'ysunuvchi giponimlar bo'lib, o'zaro ekvonimik munosabatda turadi. Ekvonimlar bir xil jinsiy (rod) ma'noga ega bo'lgan, biroq tur jihatdan farqlanuvchi so'zlar yoki so'z birikmalaridan iborat bo'ladi. Ayrim hollarda ekvonimiya va giponimiya hodisalari o'zaro chambarchas bog'liq holda namoyon bo'ladi.

Masalan, ingliz tilidagi **father** va **mother** birliklari **parent** giperonimga bo'ysunuvchi ekvonimlar hisoblanadi. Ekvonimik munosabatning asosida eng yaqin giperonim ma'nosiga mos keluvchi umumiy semantik komponent yotadi. Shu sababli ekvonimiya giponimiya va giperonimiya munosabatlari bilan uzviy bog'liqdir.

O'zbek tilida **oila** leksemasi **er** va **xotin** birliklari uchun giperonim vazifasini bajaradi. Xuddi shuningdek, **farzand** leksemasi **o'g'il** va **qiz** birliklari uchun giperonim hisoblanadi. Ilgari **o'g'il – qiz, ota – ona, er – xotin** kabi juftliklar ko'pincha leksik antonimlar sifatida talqin qilingan. Biroq o'zbek tilidagi qarindoshlik terminlarini semantik tahlil qilish ular o'rtasida ekvonimik munosabat mavjudligini ko'rsatadi.

Masalan, **qarindosh** leksemasi umumlashtiruvchi ma'noga ega bo'lib, uning tarkibiga **bobo, ota, amaki, tog'a, amma, xola, pochcha, qaynog'a, qayni** kabi birliklar kiradi. Ushbu birliklar **qarindosh** leksemasiga nisbatan giponimlar bo'lsa, o'zaro munosabatda ekvonimlar hisoblanadi. Xuddi shuningdek, **qaynog'a** va **qayni** terminlari er yoki xotinning katta va kichik akalarini ifodalab, bir-biriga nisbatan ekvonimik munosabat hosil qiladi. Shu holat **qaynisingil** terminiga ham xosdir.

O'zbek qarindoshlik terminologiyasida ekvonimiya va giponimiya hodisalari ko'pincha o'zaro kesishib ketadi. Masalan, **o'g'il jiyan** va **qiz jiyan** birliklari **jiyan** giperonimga nisbatan giponimlar bo'lib, o'zaro esa ekvonimlar hisoblanadi. Xuddi shu kabi, **jiyan** leksemasidan hosil bo'lgan boshqa hosila birliklar ham bir vaqtning o'zida ham giponimik, ham ekvonimik munosabatlarni namoyon etadi.

O'zbek tilida ekvonimik munosabatlar nafaqat alohida leksemalarda, balki qarindoshlikni ifodalovchi so'z birikmalarida ham kuzatiladi [8, 10-b.]. Masalan, **nabira** leksemasi quyidagi birliklar orqali konkretlashtiriladi: **o'g'il nabira, qiz nabira,**

o'g'ilning o'g'li yoki qizi, qizning o'g'li yoki qizi, katta nabira, kichik nabira va boshqalar. Ushbu birliklarning barchasi **nabira** giperonimiga nisbatan giponimlar bo'lib, o'zaro ekvonimik munosabatda turadi.

An'anaviy o'zbek tilshunosligi darsliklarida [7] ekvonimlar ayrim hollarda antonimlar bilan aynanlashtirib talqin qilingan. Aslida esa **o'g'il – qiz, opa – singil, kecha – kunduz** kabi juftliklar antonim emas, balki ekvonimlar hisoblanadi. Chunki ular bir xil umumlashtirish darajasidagi tushunchalarni ifodalaydi va faqat differensial semalari bilan farqlanadi [7].

Ekvonimiya sinonimiya, omonimiya, antonimiya va ko'p ma'nolilik qatorida funksional-semantik munosabatlarning muhim turlaridan biri hisoblanadi [4, 93-b.]. Ekvonimiya va antonimiya o'rtasida ayrim o'xshashliklar mavjud bo'lsa-da, ular mohiyatan farqlanadi. Antonimlarda semantik strukturaning deyarli barcha komponentlari qarama-qarshi bo'ladi. Ekvonimlarda esa farq odatda bir yoki bir nechta differensial semalar bilan cheklanadi. Shuningdek, ekvonimlar antonimlardan farqli ravishda qarama-qarshi ma'noni ifodalamaydi, balki umumiy giperonim doirasida turli ko'rinishlarni bildiradi.

Masalan, **o'g'il** va **qiz** birliklarining ma'nosi **farzand** giperonimiga bog'liq holda shakllanadi. Shu sababli ekvonimlarning semantik mazmuni giperonim ma'nosiga tayanadi. Antonimlarning ma'nosi esa mustaqil bo'lib, tematik maydon doirasida qarama-qarshilik asosida belgilanadi. Demak, ekvonimiya qarindoshlik terminlari tizimini semantik jihatdan tartibga soluvchi muhim vositalardan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Issiq va **sovuq** leksemalarining ma'nosi haroratni ifodalovchi tematik guruh bilan bog'liq bo'lsa, **baland** va **past** birliklarining ma'nosi balandlikni ifodalovchi tematik maydon orqali aniqlanadi. Xuddi shuningdek, **qalin** va **ingichka** leksemalari qalinlik tushunchasiga, **ko'p** va **oz** birliklari esa miqdor tushunchasiga tayanadi. Mazkur juftliklar ma'lum darajada o'xshashlikka ega bo'lsa-da, ekvonimlar va antonimlar o'rtasida muhim farqlar mavjud. Antonimlar mustaqil va yaxlit ma'noga ega bo'lsa, ekvonimlarning ma'nosi kengroq semantik birlikning tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi va differensial sema orqali aniqlanadi.

Masalan, **o'g'il** va **qiz** terminlarini ko'rib chiqaylik. Ushbu ikki leksema quyidagi umumiy semalarga ega: «**inson**», «**farzand**», «**to'g'ri chiziqli qon-qarindosh**», «**bolalar guruhiga mansublik**». Biroq ular bir differensial sema orqali farqlanadi: **o'g'il** leksemasida «**erkak jins**», **qiz** leksemasida esa «**ayol jins**» semasi mavjud. Qolgan semantik komponentlar bir xil bo'lgani va ular o'rtasida qarama-qarshilik munosabati kuzatilmagani sababli, **o'g'il** va **qiz** antonim emas, balki **farzand** giperonimiga nisbatan ekvonimlar hisoblanadi.

Shu nuqtai nazardan qaralganda, qarindoshlik terminlari tizimida ekvonimiya hodisasi muhim o'rin tutadi. Ekvonimik munosabatlar qarindoshlik terminlarining ichki semantik tuzilishini ochib berishga, ular o'rtasidagi paradigmatic aloqalarni aniqlashga hamda giperonim–giponim munosabatlarini yanada chuqurroq anglashga imkon beradi. Shu bois

qarindoshlik terminologiyasidagi ekvonimiya va ekvonimik munosabatlar alohida tadqiq etilishi lozim bo'lgan keng qamrovli ilmiy muammo sifatida e'tirof etiladi. Ularni chuqur o'rganish tilning semantik tizimini, xususan, qarindoshlik munosabatlarini ifodalovchi birliklarning tashkil topish mexanizmlarini yanada mukammalroq tushunishga xizmat qiladi.

Xulosa

O'zbek va rus tillaridagi nikoh orqali qarindoshlik terminlari tizimining qiyosiy tahlili ushbu tillarda qarindoshlik munosabatlarini ifodalashning o'ziga xos xususiyatlarini hamda oilaviy aloqalarni konseptuallashtirishdagi muhim farqlarni aniqlash imkonini berdi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'zbek tilida qarindoshlik munosabatlarini umumlashtirish va bir termin doirasida bir nechta ma'nolarni mujassamlashtirish tendensiyasi ustunlik qiladi. Rus tilida esa qarindoshlik aloqalari yanada batafsil differensiyalangan bo'lib, har bir munosabat turi shaxsning jinsi va qarindoshlik maqomiga qarab alohida terminlar bilan ifodalanadi.

Tahlil davomida o'zbek tilidagi nikoh orqali qarindoshlik terminlari tizimi rus tiliga nisbatan ko'proq birliklarni qamrab olishi, shu bilan birga ayrim terminlarning polisemiya xususiyatiga egaligi aniqlandi. Xususan, *quda*, *boja*, *yanga* kabi terminlar bir necha qarindoshlik munosabatlarini umumlashtirgan holda ifodalashi bilan ajralib turadi. Rus tilida esa bunday munosabatlar alohida leksik birliklar yordamida nomlanadi.

Shuningdek, qarindoshlik terminlari tizimida ekvonimiya hodisasining muhim o'rin tutishi aniqlandi. Ekvonimik munosabatlarni tahlil qilish qarindoshlik terminlarining semantik tashkil topishi, ularning giperonim-giponim munosabatlari va paradigmatic aloqalarini chuqurroq tushunishga imkon beradi. Bu esa qarindoshlik terminologiyasining ichki semantik tuzilishini ochib berishda muhim metodologik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot natijalari qarindoshlik terminologiyasini o'rganishda tilshunoslik, lingvomadaniyatshunoslik, etnolingvistika va kognitiv tilshunoslik yondashuvlarini uyg'un holda qo'llash zarurligini ko'rsatdi. Chunki qarindoshlik terminlari nafaqat til tizimining elementi, balki xalqning tarixiy tajribasi, madaniy qadriyatlari va ijtimoiy munosabatlarini aks ettiruvchi muhim lingvomadaniy birliklar hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, o'zbek va rus tillaridagi qarindoshlik terminlarini kontrastiv tadqiq etish tillarning milliy-madaniy xususiyatlarini ochib berish bilan bir qatorda, tarjimashunoslik, leksikografiya hamda chet tillarini o'qitish amaliyoti uchun ham muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Гусейнзаде, В. Р. (2013). Корпус русских и азербайджанских терминов свойства в аспекте контрастивной лингвистики. *Актуальные вопросы социальных исследований и социальной работы*, 12.

2. Исмоилов И.А. Туркий тилларда қавм-қариндошлик терминлари. (Ўзбек, уйғур, қозоқ, қирғиз, қорақалпоқ, туркман тиллари материаллари асосида). Ташкент: Фан, 1966. 156 с.
3. Калистратова Э. А. Основы науки о родстве: учеб. метод. пособие. Екатеринбург: [б. и.], 2002. 66 с.
4. Никитин М. В. *Основы лингвистической теории значения*. Москва: Высшая школа, 1988. С. 93–163.
5. Покровская Л. А. Термины родства в тюркских языках // Покровская Л. А. *Историческое развитие лексики тюркских языков*. Москва, 1961.
6. M.Tuxtasinova.(2022). Qarindoshlik terminlarining L.Budagov lug‘atida izohlanishi. “Tilshunoslikning dolzarb masalalari” Respublika ilmiy-nazariy anjumani materiallari. 2022, 4(4).
7. Турсунов У., Мухторов Ж., Рахматуллаев Ш. *Ҳозирги ўзбек адабий тили. Морфология, лексикология. Филология факультетларининг сиртқи бўлимлари учун қўлланма*. Ташкент: Ўқитувчи, 1965. 142 с.
8. Эгамназаров, Х. Х. Отношение терминов родства и свойства к явлению эквонимии (на материалах таджикского, узбекского и английского языков). *Вестник Педагогического университета*, 2020, (2 (85)), 13-18.
9. Ярцева В. Н. *Контрастивная грамматика*. Москва, 1981.